

Itinera's rode boekje over pensioenen

2010/2
10 | 05 | 2010

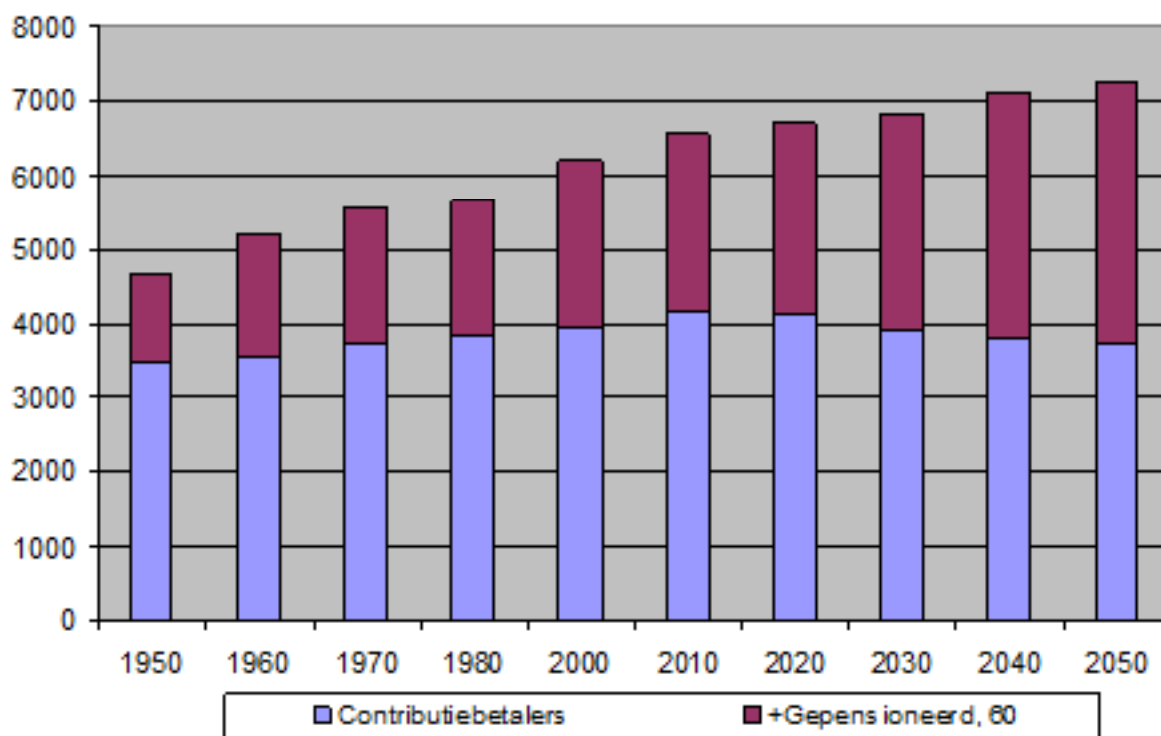
- A. Onze pensioenen beschermd tegen de demografische, politieke en financiële risico's**
- B. Actieplan: de twaalf werken van Itinera**

A. Onze pensioenen beschermd

Demografisch risico

De uitdaging van de vergrijzing is overweldigend. Sinds 1960 is de gemiddelde periode gedurende welke pensioenen worden uitbetaald, gestegen van 8 tot meer dan 20 jaar. Dit is enerzijds het gevolg van de langere levensduur, maar anderzijds ook van de vroegere pensioneringen. De levensverwachting neemt toe aan een ritme van een bijkomend jaar per 6 jaar om 84 jaar te bereiken voor de mannen en 89 jaar voor de vrouwen tegen 2050. Hierbij voegt zich de massale uitstroom van de babyboomers. Als er beleidsmatig niets verandert, voorziet men dat de actieve bevolking (van 20 tot 60 jaar) in de komende veertig jaar met 450.000 personen zal afnemen, terwijl het aantal gepensioneerden (meer dan 60 jaar) juist met 1.150.000 mensen zal stijgen. De vergrijzing zou daardoor een verpletterende last op de schouders van de jongere generaties leggen.¹

Aantal contributiebetalers en pensioengerechtigden, voorspelling, in duizend

Bekijken we in de eerste plaats de oplossing die erin zou bestaan om de pensioenbijdragen dermate te verhogen dat de gepensioneerden een vast pensioen zouden ontvangen in functie van hun beginsalaris. Zoals blijkt uit onze simulatie, zou de belasting op het loon nodig om de pensioenen te financieren van 23% naar 36% moeten stijgen. De belasting op arbeid in België is echter nu reeds de hoogste in Europa en noch de werknemers, noch de werkgevers zouden aanvaarden dat de bijdragen nog verder zouden stijgen. (cf. Tax Gap)

Een demografische evolutie van deze omvang gaat het saldo tussen het aantal bijdragen tegenover het aantal uitkeringsgerechtigden met anderhalf miljoen verminderen wat bij gelijke bijdragevoet een daling van het gemiddeld pensioenbedrag met één derde zou impliceren. Als men het pensioenbedrag gelijk houdt, zou de bijdragevoet met ongeveer de helft moeten toenemen. Dit is onhoudbaar.

=>Om een verpletterende last te vermijden op zowel pensioentrekkenden als de bijdragende werkenden, zijn hervormingen onvermijdbaar en dringend.

Politiek risico

Net zoals in de sport loont het ook in de politiek niet om ver vooruit te zien. Een eerste schijnoplossing zou erin bestaan om de begrotingstekorten verder op te stapelen. De overheidsschuld van ons land bedraagt ongeveer 100% van het BBP. Dit is een last die we doorschuiven naar onze kinderen. Deze last is in werkelijkheid nog groter aangezien het repartitiestelsel ook de pensioenlast afwentelt op de kinderen. Deze impliciete schuld is evengoed reëel en bedraagt zelfs een veelvoud van de officiële schuld. Voor de eurozone vertegenwoordigen deze verplichtingen 330% van het BBP tegen een publieke expliciete schuld van 70% van het BBP. Dat betekent dat de impliciete pensioenschuld een vijfvoud van de officiële schuld bedraagt. Houden we er wel rekening mee dat dit bruto verplichtingen zijn die de bijdragen betaald door onze kinderen niet meenemen.

=>De pensioenhervorming moet snel een mechanisme van automatische piloot mogelijk maken waardoor de blootstelling aan politieke turbulentie vermeden wordt.

Financiële risico's

De finaliteit van een pensioensysteem is ontegensprekelijk de huidige en toekomstige gepensioneerden een bevredigend en voorspelbaar inkomensniveau te garanderen, zonder een al te zware last op de jonge generaties te leggen. Op basis hiervan moet men in staat zijn een minimaal pensioenniveau voor te stellen, met een minimum aan risico's. Vandaag is het gemiddelde pensioenniveau zeer laag in België. Met een gemiddelde vervangingsratio van 40% is het financieel risico voor gepensioneerden die onvoldoende hebben kunnen sparen gedurende hun loopbaan reëel. Bewust van dit risico begint de Belg massaal te sparen, uit voorzorg, en gebruik makend van de fiscale aftrekbaarheid. Dit sparen gebeurt hoofdzakelijk op individuele basis en op een ongecontroleerde manier met een minimale bescherming tegen financiële risico's. De financiële crisis heeft de akelige realiteit van het pensioensparen per kapitalisatie in tijden van extreem financieel tumult nochtans aangetoond. Het lijkt dringend de gigantische hoeveelheid individueel spaargeld te kanaliseren in groepsverzekeringen die toelaten het risico te diversifiëren en vooral te spreiden over verschillende cohorten. Het debat over de concurrentie tussen de eerste verplichte pijler en de tweede pijler is voorbij gestreefd. 27 paritaire comités hebben groepsverzekeringen ontwikkeld.

=> Het sociaal overleg moet in de richting gaan van een veralgemening van de tweede pijler en een diversifiëring van de risico's.

B. Actieplan: de twaalf werken van Itinera

ACTIE 1 : ABS SYSTEEM

De pensioenen financieren veronderstelt het budgettaire evenwicht te herstellen. Dat is voorzien voor 2015. Dat betekent dat een structurele en recurrente inspanning van 17 miljard euro per jaar (ongeveer het sinds 2001 bijeengesprokkelde bedrag van het Zilverfonds). Dit zal pijn doen en weinig populair zijn. Om het politieke risico van onmiddellijke gratificatie ten koste van de toekomst in te dijken, moet de financiering van onze pensioenen op automatische piloot worden gezet. Het systeem berust op twee elementen. Ten

eerste moet een lange termijn doelstelling voor de overheidsschuld en het sociale zekerheidsdeficit worden vastgelegd. Ten tweede moeten, op basis van de te bereiken doelstelling, de projecties bepalen welke de verwachte budgettaire deviaties zullen zijn en de nodige bijdrageaanpassingen worden berekend. De doelstellingen worden om de 5 jaar herzien door een technisch stuurcomité in functie van de evolutie van de groeiperspectieven of de demografische veranderingen.

ACTIE 2: ARBEID HERWAARDEREN

De financiering van de wettelijke pensioenen berust op arbeid. België is het land waar men het minst werkt (na Turkije). De financiering van de wettelijke pensioenen gebeurt dus via een stijging van het arbeidsvolume. Men zal dus meer en langer moeten werken. Een beleid dat een oudere werknemer vervangt door een jongere zal dus geen enkel effect hebben. Arbeid wordt dan enkel herverdeeld zonder dat de bijdragebasis wordt verbreed.

ACTIE 3: DEMOTIE

Een obstakel voor de tewerkstelling van senioren is dat ze meer kosten dan de jongere werknemers. In de publieke sector kan het verschil dubbel zo groot zijn tussen begin en einde van de carrière. Landen die een lage progressiviteit van de lonen hanteren (zoals Zweden en Finland) worden gekenmerkt door hogere werkgelegenheidsgraden van de senioren. Men moet de senioren met andere woorden toelaten langer te werken via demotie – het tegenovergestelde van promotie.

ACTIE 4 : PROFITEREN VAN DE DEMOGRAFISCHE WISSEL

Wanneer een generatie massaal de arbeidsmarkt verlaat (demografische knik) en wanneer hun opvolgers structureel minder betaald worden (salarisknik), dan ligt het voor de hand dat ook de sociale zekerheidsbijdragen lager zullen zijn, wat ons repartitiestelsel voor de pensioenen in moeilijkheden zal brengen. De oplossing bestaat erin om een deel van het voordeel dat de werkgevers dankzij de demografische wissel zullen hebben, aan te wenden voor de financiering van de vergrijzing. Als we ons beperken tot het openbaar ambt, dan kan de winst hierbij een miljard per jaar bedragen. De openbare sector zou hier het voorbeeld kunnen geven.

ACTIE 5: CUMUL EN COMBINATIE TOELATEN

Als we werken willen aanmoedigen, dan moet men afstappen van de idee dat het pensioenrecht verbonden is met het stoppen van elke activiteit. We moeten ook aan de productiefste werknemers de mogelijkheid bieden langer en meer bij te dragen. Verplichtte inactiviteit heeft geen plaats meer op onze arbeidsmarkt. Men moet zonder grenzen arbeid en pensioen kunnen cumuleren één maal de 65 voorbij. Men kan ook de ontwikkeling van deeltijds werk en deeltijds pensioen aanmoedigen. Een progressieve uitstap uit de arbeidsmarkt moet worden verkozen boven de brutale uitsluiting die we vandaag kennen.

ACTIE 6: FISCALE NEUTRALITEIT TUSSEN HET INKOMEN UIT ARBEID EN PENSIOEN

Als men oudere werknemers er wil toe motiveren om langer aan het werk te blijven, dan moet men ervoor zorgen dat de pensioenen op dezelfde manier wordt belast als het inkomen uit arbeid. Momenteel is dit niet zo en genieten pensioenen van een voorkeursbehandeling in de inkomensbelasting. De besparing van 1,3 tot 1,9 miljard die ermee gerealiseerd kan worden, treft de lage pensioenen niet. Ze kan het optrekken van kleine pensioenen tot boven de armoedegrens met een kostprijs van 0,9 tot 1,7 miljard euro mogelijk maken.

ACTIE 7 : QUOTA VOOR GELIJKGESTELDE PERIODES

Om tot meer responsabilisering te komen, stellen we voor te werken met quota voor gelijkgestelde periodes, afhankelijk van de aard van inactiviteit. Bovendien is het mogelijk te variëren in gelijkstelling in plaats van een zwart-wit keuze tussen gelijkstelling of niet. Zo kan bijvoorbeeld voor loopbaanonderbreking een quantum van twee jaar volledig gelijkgesteld worden (via de individuele rekening in het notioneel systeem, zie infra). Twee bijkomende jaren kunnen minder dan volledig gelijkgesteld worden waarbij er dus een malus werkt in de pensioenberekening. Op deze manier kan de maatschappelijke houding tegenover verschillende vormen van inactiviteit vertaald worden. Voor periodes van inactiviteit waar geen enkel maatschappelijk belang wordt geacht (de befaamde wereldreisloopbaanonderbreking), kan dan een actuariële penaliserende verboden worden (6 à 7% per jaar).

ACTIE 8 : OVERGANG NAAR EEN GEMEENSCHAPPELIJK SYSTEEM VAN NOTIONELE REKENINGEN

Een systeem van notionele rekeningen is gebaseerd op een virtueel kapitaal dat evenredig is met de bijdrage van elkeen. Het systeem van notionele rekeningen maakt het mogelijk om een « notioneel » kapitaal op de pensioenleeftijd te berekenen door alle bijdragen van de aangeslotene te boeken, geïndexeerd volgens de algemene stijging van de lonen. Vervolgens wordt dit « notioneel » kapitaal omgezet in een lijfrente aan een rentevoet die rekening houdt met de effectieve pensioenleeftijd en met de levensverwachting op dat moment. Dit systeem heeft een dubbel voordeel : enerzijds ontmoedigt het vervroegd met pensioen gaan ; anderzijds worden de uitkeringen gekoppeld aan de levensduur. Dit systeem vangt dus zowel het risico van een lang leven op, als het risico op een vervroegde uitrede. Tenslotte wordt het overlevingspensioen jaarlijks geïndexeerd in functie van de prijzen en de lonen van de actieve bevolking. Het faciliteert de graduele uitrede uit de arbeidsmarkt en brengt transparantie over het gedeelte dat stoelt op bijdragen (verzekeringslogica) en het niet-bijdrage gedeelte (bijstandslogica). Een andere mogelijkheid is om het bijdrage-gedeelte van de pensioenen (verzekering) apart te houden van het niet-bijdrage gedeelte (bijstand). De financiering van het niet-bijdrage gedeelte kan, vermits deze rechten los staan van het loonniveau, vanuit andere belastingen dan die op het loon worden gefinancierd

ACTIE 9 : VERALGEMENING VAN HET AANVULLEND PENSIOEN

Dit is een onvermijdelijke maatregel. Waarom ? Om de « demografische knik » op te vangen, hadden er met een deel van de bijdragen van de babyboom-generatie reserves moeten worden aangelegd om hun nu nakende pensioen te kunnen bekostigen. We hebben dit niet gedaan en nu is het voor een stuk te laat. We hebben dus nood aan een aanvullend pensioen dat toegankelijk is voor iedereen. Het sociaal overleg moet in de richting van een veralgemening gaan met verplichte deelname aan de tweede pijler. De plafonnering van de legale pensioenen heeft betrekking op een groot aantal werknemers die voorlopig geen prikkels hebben om meer te werken en bij te dragen aan hun pensioen. Het sociaal overleg moet ook toelaten inkomensstijgingen uit te stellen in de vorm van een aanvullend pensioen.

ACTIE 10: RENTE-UITKERING EN ANNUÏTEITEN BEVORDEREN

Het grootste probleem bij de dominantie van de kapitaaluitkering (tegenover het alternatief van de rente-uitkering), is het risico dat het geld opraaft als de persoon lang leeft. Daarnaast is er ook nog het beursrisico, wat betekent dat financiële schommelingen het uitgekeerde kapitaal ernstig kunnen aantasten. Om vooral het risico op lang leven in te dekken dienen vooral uitgestelde annuïteiten gestimuleerd te worden. Adoptie kan sterk verbeterd worden door rente-uitkering (bv. via annuïteiten) als standaardoptie te nemen (default) waarbij men bewust moet uitschrijven indien men toch een kapitaaluitkering wenst. Concreet kan een derde van het kapitaal uitgekeerd worden in kapitaal en de rest verplicht via annuïteiten.

ACTIE 11: LEEFTIJSBEWUSTE ARBEIDSMARKT

Pensioenbeleid impliceert ook een leeftijdsbewust arbeidsmarktbeleid. Een dergelijke “New Deal” voor leeftijd vergt beleidshervorming langs verschillende assen. Een andere ontslagwetgeving die meer mobiliteit en werkzekerheid stimuleert, andere loonbarema's, die het effect van leeftijd of anciënniteit op de loonkosten verminderen, een doorgedreven aandacht voor diversiteit, inclusief leeftijdsdiversiteit, in personeelsbeleid, uitgesproken en efficiënte activering van werklozen, waaronder de oudere werklozen, het bevorderen van een levensloopbaan waarin mensen langer en anders kunnen werken. Het bevorderen van arbeid en het afbouwen van systemen die inactiviteit, in het bijzonder de vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt, stimuleren. Ontwerp een kader waarin werkgevers en werknemers samen de verantwoordelijkheid opnemen voor een trainingcultuur van permanente vorming. Laat de werknemer mee investeren in zijn eigen opleiding en vorming. Voer een systeem in van tijdsparen met een individuele en meeneembare spaarrekening, zodat de werknemer zijn recht op andere of minder activiteit verwerft op basis van eigen activiteit.

ACTIE 12: INDIVIDUALISERING PENSIOENRECHTEN

Het systeem van de afgeleide rechten stoelt op het inmiddels achterhaalde «kostwinner» samenlevingsmodel waar enkel de man uit werken ging. Gelet op de maatschappelijke veranderingen inzake koppels en leven in gemeenschap is dit systeem voorbijgestreefd en moet het worden herzien. De individualisering van de pensioenrechten mag echter niet radicaal of zonder bijhorende maatregelen gebeuren.

¹Source BCE, Commission européenne (Eurostat) avril 2010. ECE/CES/GE.20/2010/12.

Onafhankelijke denktank voor
duurzame economische groei
en sociale bescherming.